

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 การออกแบบวิจัย

การวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายในวัตถุประสงค์ข้อแรก คือ การศึกษาถึงลักษณะของที่อยู่อาศัยในชนบทของชุมชนหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ที่มีความเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่น่าสนใจ ดังนั้น จึงใช้วิธีการวิจัยเชิงประจักษ์ (Empirical Research) ศึกษาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น โดยประยุกต์ทฤษฎีมาอธิบายพฤติกรรมที่เป็นไป ด้วยข้อมูลจริงจากการลงไปสำรวจแล้วนำมาหาข้อสรุปที่ค้นพบ

การประยุกต์ทฤษฎีที่นำมาใช้ในการวิจัยเชิงประจักษ์นั้น อาจจะไม่ต้องพิถีพิถันรอบคอบมากเท่ากับการวิจัยเชิงทฤษฎี แต่การค้นพบของการวิจัยและการสรุปผลการวิจัย ต้องทำด้วยความระมัดระวังในทางที่จะไม่สร้างความเชื่อมั่นสูงจนเกินไปด้วย¹

การดำเนินการวิจัย จึงนำเอาวิธีวิจัยแบบสำรวจทั่ว ๆ ไป (Exploration) เก็บข้อมูลทางกายภาพ ด้วยรูปถ่ายมาอธิบายปรากฏการณ์ โดยการพรรณนาคุณลักษณะ เป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative method) และได้คำนึงความหลากหลายให้ครอบคลุมลักษณะทั่วไปที่ปรากฏ เพื่อนำไปใช้ในการสำรวจอย่างละเอียดเป็นรายหลังคาเรือน ด้วยแบบสังเกตการณ์บันทึกการร่วมกับผู้ช่วยวิจัย (Direct Observation) ความ คุณลักษณะของที่อยู่อาศัย ที่ได้ศึกษารวบรวมจากเอกสารงานวิจัยอื่น ๆ และปรากฏพบในการสำรวจทั่ว ๆ ไปครั้งแรก มารวบรวมข้อมูลอีกครั้งหนึ่ง เป็นข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative method) พร้อมทั้งทำการออกแบบสอบถาม (Questionnaire) เก็บข้อมูลด้านปัจจัยทางสังคม (Social Survey) โดยออกแบบเก็บข้อมูลรวมไปถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นในครัวเรือนบางประการ และทำการสัมภาษณ์เพิ่มเติมเฉพาะบางประเด็นเป็นข้อมูลทางคุณภาพในเชิงลึก (Indept Interview) แล้วนำข้อมูลทั้งหมดจากทุกชั้นตอน ไปทำการ วิเคราะห์เชิงบริบท (Contextual Analysis) ซึ่งไม่เน้นวิธีการทางสถิติที่จะต้องคำนึงถึงความเชื่อมั่นการสรุปข้อค้นพบ แต่จะได้ข้อสรุปที่ค้นพบจากการประจักษ์ในปรากฏการณ์ ที่อธิบายได้ด้วยทฤษฎีอันเป็นวัตถุประสงค์สุดท้าย ของการวิจัยนี้

กลุ่มประชากรที่จะทำการศึกษารายละเอียดในการวิจัยนี้คือ บ้านที่อยู่อาศัย มีหน่วยเป็น “ครัวเรือน” เป็นที่อยู่อาศัยชนบทที่ตั้งอยู่ในชุมชน หมู่บ้านแหลมยาง-ตรอกสมุทร จำนวนประมาณ 160 ครัวเรือน มีที่ดินทั้งหมดของหมู่บ้านประมาณ 3,985 ไร่ (6.4 ตร.กม.) เป็นที่ดินสาธารณะของหมู่บ้าน 25 ไร่ เป็นที่อยู่อาศัยประมาณ 265 ไร่ เป็นที่นาประมาณ 720 ไร่ เป็นที่สวนยางและสวนผลไม้ประมาณ 2,975 ไร่ โดยทำการศึกษาในช่วง เดือนตุลาคม 2541- มกราคม 2542

ในการเก็บข้อมูลการวิจัยภาคสนาม จะดำเนินการเป็น 3 ขั้นตอน

¹ เคียนฉาย กิระนันท์ , สังคมศาสตร์วิจัย (กทม : สำนักพิมพ์โอเคเนชั่น , 2527) หน้า 19

ขั้นตอนที่ 1 เป็นการลงไปสำรวจเพื่อเก็บข้อมูลขั้นต้น ใช้วิธีการวิจัยแบบสำรวจทางกายภาพทั่ว ๆ ไป และการพูดคุยสอบถาม มุ่งที่จะค้นหาลักษณะและการเปลี่ยนแปลงของที่อยู่อาศัยในชนบท อย่างกว้าง ๆ โดยมี ใต้ตั้ง สมมติฐาน ที่จะทำการพิสูจน์ใด ๆ

ขั้นตอนที่ 2 เป็นการสำรวจที่อยู่อาศัยกลุ่มประชากรที่ศึกษาเป็นรายหลังคาเรือน เพื่อที่จะศึกษาลักษณะของ ที่อยู่อาศัยและการใช้สอยพื้นที่บริเวณที่อยู่อาศัย โดยละเอียด สำหรับนำมาประมวลสรุปและวิเคราะห์ ร่วมกับ ปัจจัยด้านสังคม ต่อไป

ขั้นตอนที่ 3 เป็นการสำรวจและรวบรวมข้อมูล ตัวแปรทางด้านสังคม ของผู้อยู่อาศัยในครัวเรือนในกลุ่มประชากรที่ศึกษาโดยออกแบบสอบถามเก็บข้อมูลจากประชากรครัวเรือนทั้งหมดถึงตัวแปรที่ศึกษาอันเกี่ยวข้องกับ สถานภาพ บทบาทและค่านิยม และสัมภาษณ์ตัวอย่างประชากรจากผู้ครอบครองที่อยู่อาศัยแต่ละครัวเรือน จำนวนหนึ่งซึ่งมีลักษณะเด่นที่พบจากข้อมูลที่ได้มาตอนต้น ในเรื่องทัศนคติและค่านิยม

ข้อมูลที่ได้จากขั้นตอนที่ 1 จะนำมาพรรณนาให้เห็นถึง ปรากฏการณ์และสภาพที่เป็นอยู่ทั่ว ๆ ไป ของที่อยู่อาศัยในชนบท และ จะสรุปลักษณะบางประการที่สำคัญ ออกมาใช้ เป็นตัวกำหนดในการออกแบบ การสังเกตลักษณะที่อยู่อาศัยรายหลังคาเรือน ที่จะนำไปใช้ในขั้นตอนที่ 2 โดยนำเอาแนวความคิดและทฤษฎี การเปลี่ยนแปลงทางสังคม มาสังเคราะห์ หาปัจจัยที่ศึกษาเกี่ยวข้อง มากำหนดตัวแปร สร้างแบบสอบถามที่จะใช้เก็บข้อมูลด้านสังคมในขั้นตอนที่ 3 เกี่ยวกับ ปัจจัยทางสังคมในครัวเรือน เพื่อนำไปวิเคราะห์ ในบริบทของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ต่อไป

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาเรื่องที่อยู่อาศัยในชุมชนชนบทนี้ มีตัวแปรที่สนใจจะศึกษา แบ่งเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มที่เป็นเรื่องของ ลักษณะที่อยู่อาศัย กับกลุ่มที่เป็นเรื่องของ ปัจจัยทางสังคม โดยที่ตัวแปรในกลุ่มที่เป็น เรื่องของลักษณะที่อยู่อาศัยนั้น เป็นเรื่องทางกายภาพ ซึ่งเก็บรวบรวมข้อมูลได้โดยใช้เครื่องมือการสังเกตจาก ภายนอก แต่ตัวแปรที่อยู่ในกลุ่มที่เป็นเรื่องของปัจจัยทางสังคม จะต้องใช้เครื่องมือที่ต่างออกไป เพื่อให้ได้ ข้อมูลที่เป็นนามธรรมบางประการ เช่น ทัศนคติและค่านิยม ซึ่งมาจากความคิดเห็นส่วนตัว ของ บุคคล กอปรกับ ข้อมูลบางประการที่เป็นเรื่องราวในอดีต ซึ่งบอกถึงการเปลี่ยนแปลงที่ผ่านมาแล้ว หรือ ต้องใช้เวลานาน ในการสังเกต จะต้องใช้การสอบถามย้อนหลัง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ต้องการ โดยใช้ แบบสอบถาม เป็น เครื่องมือการวิจัย

การวิจัยนี้จึงได้นำเครื่องมือการวิจัยมาใช้ 3 ประเภท คือ

1. การสังเกตรายละเอียดทางกายภาพ โดยแบบสำรวจลักษณะที่อยู่อาศัย ที่ได้สร้างขึ้นมาจากข้อมูลขั้นต้น
2. การรวบรวมข้อมูลทางด้านสังคม โดยแบบสอบถามผู้ครอบครองด้วยคำถามที่มีทั้งปลายปิดและปลายเปิด
3. การรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นเพิ่มเติม โดยการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ ถึงทัศนคติและค่านิยมใน รายละเอียดที่ถี่กลงไป

ซึ่งมีรายละเอียดและขั้นตอนการนำเครื่องมือไปใช้ ดังที่กล่าวถึงต่อไป

ตัวแปรต่าง ๆ ที่สนใจ				
ลักษณะทั่วไปของที่อยู่อาศัย				
รูปแบบบ้าน	แบบดั้งเดิม	แบบประยุกต์	แบบสมัยใหม่	
วัสดุที่ใช้	ของท้องถิ่นเอง	จากร้านค้าทั่วไป	ต้องสั่งทำที่อื่น	
	หลังคา			
	ผนัง			
	พื้น			
	ประตู			
	หน้าต่าง			
	โครงสร้าง			
	รั้วบ้าน			
ขนาดพื้นที่	ขนาดที่ดิน			
	ขนาดบ้าน			
ผังบริเวณ	ลักษณะบ้านเดี่ยว	ลักษณะบ้านแถว		
	ระยะถอยร่น			
ลักษณะการใช้สอยพื้นที่				
การใช้สอยเนื้อที่ภายในบ้าน		ใช้เฉพาะการพักอาศัย		
		ใช้ประโยชน์อื่น ๆ		
การใช้สอยเนื้อที่ภายนอกและรอบ ๆ บ้าน				
		ปล่อยให้ว่าง		
		ใช้ประโยชน์ต่าง ๆ		

ปัจจัยทางสังคม			
เกี่ยวกับผู้ครอบครองที่อยู่อาศัย			
	ความเป็นเจ้าของ		
	ภูมิลำเนาและการโยกย้าย		
	ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ที่นี้		
	การเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยในช่วงที่อยู่ที่นี่		
เกี่ยวกับผู้อยู่อาศัยในบ้าน			
	จำนวนผู้อยู่อาศัย		
	สถานภาพที่เกี่ยวข้องของผู้อยู่อาศัย		
	อาชีพของผู้อยู่อาศัยในบ้าน		
	รายได้ของครอบครัว		
	การเปลี่ยนแปลงของผู้ที่อยู่อาศัย		
เกี่ยวกับความคิดเห็นทั่วไป			
	ความพึงพอใจในที่อยู่อาศัย		
	ความเกี่ยวข้องของที่อยู่อาศัยในการประกอบอาชีพ		
	ความเหมาะสมของที่อยู่อาศัยในการใช้สอยทั่วไป		
	ความต้องการที่จะย้ายบ้าน		
	ความต้องการที่จะสร้างบ้านใหม่		
	ค่านิยมและทัศนคติที่มีต่อวิธีการสร้างบ้าน		
	จ้างผู้รับเหมา	จ้างช่างในท้องถิ่น	จ้างช่างจากภายนอก
	ความรู้หรือประสบการณ์สร้างบ้าน		

และ ทำการสร้างเครื่องมือการวิจัยตามขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1

เป็นการสำรวจข้อมูลขั้นต้นทั่วไปทางกายภาพ ของที่อยู่อาศัยในชนบท อย่างรอบด้าน ด้วยการลงพื้นที่สำรวจหมู่บ้านแห่งหนึ่งที่ไกลออกไป อยู่ในตำบลบางบุตร อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง เป็นท้องที่ที่มีการทำนา ทำสวน และทำไร่อยู่เดิม ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงด้วยความสำเร็จที่เชื่อมต่อกัน โดยการคมนาคม และการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่ใกล้เคียงโดยรอบ มาก่อนหน้านี้ ใช้การสังเกต ลักษณะทั่วไปของที่อยู่อาศัย และบันทึกด้วยการถ่ายภาพ เป็นข้อมูลทั่วไปที่จะเปรียบเทียบกับ ที่อยู่อาศัยชุมชนหมู่บ้านแหลมยาง-ครอกสมุทร ตำบลน้ำคอก อำเภอมะนัง จังหวัดระยอง ซึ่งเป็นชุมชนหมู่บ้านชนบทไกลเมือง ที่มีการตั้งถิ่นฐานในลักษณะเป็นกลุ่ม อยู่ลึกเข้าไปจากถนนทางหลวงจังหวัดประมาณ 3 กม. อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอประมาณ 8 กม. นอกเขตเทศบาล แต่ไม่ไกลจากแหล่งความสำเร็จในเมือง มีผลกระทบการเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้นอย่างชัดเจน เนื่องจากการพัฒนาความสำเร็จและการเติบโตขยายตัวของเมืองด้วย แล้วจึงนำข้อมูลมากำหนดประเด็นรายละเอียดในขั้นตอนต่อไป

ขั้นตอนที่ 2

เป็นการสำรวจที่อยู่อาศัยกลุ่มประชากรที่ศึกษาโดยละเอียด เป็นรายหลังคาเรือน ด้วยแบบสำรวจสังเกตลักษณะที่อยู่อาศัย หลังจากการนำข้อมูลเบื้องต้นมาผนวกกับการศึกษาค้นคว้าทางทฤษฎี แล้วกำหนดตัวแปรที่จะเข้าไปศึกษา ลักษณะทางกายภาพ ซึ่งประกอบด้วย รูปแบบบ้าน วัสดุที่ใช้ ผนังบริเวณ และพื้นที่การใช้สอยเนื้อที่ภายในบ้านกับการใช้สอยเนื้อที่ภายนอก รอบๆ บ้าน

รูปแบบบ้าน ได้กำหนดจำแนกเป็น 3 ประเภท คือ แบบดั้งเดิม แบบประยุกต์ และ แบบสมัยใหม่ โดยใช้เกณฑ์ของ รูปลักษณะและแบบแผนการก่อสร้าง ในการจำแนก คือ บ้านที่มีรูปลักษณะดั้งเดิม เช่น บ้านที่มีหลังคากระเบื้องดินเผาหรือกระเบื้องใยหิน มีโครงสร้างเป็นไม้ สร้างโดยวิธีการเข้าไม้คอกดาปู ไม้ได้ใช้อุปกรณ์สั่งทำพิเศษจากโรงงานผลิตอื่น ๆ จัดเป็น *แบบดั้งเดิม* บ้านที่มีรูปลักษณะสมัยใหม่ เช่น บ้านที่มีหลังคากระเบื้องโมเนียหรือกระเบื้องใยหิน มีโครงสร้างเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก สร้างโดยวิธีการก่ออิฐหล่อคอนกรีต มีอุปกรณ์สั่งทำพิเศษประกอบ เช่น บานประตูหน้าต่างกระจกกรอบอลูมิเนียม เป็นต้น จัดเป็น *แบบสมัยใหม่* ส่วนบ้านที่มีรูปลักษณะดั้งเดิมแต่สร้างด้วยวิธีการสมัยใหม่ ใช้อุปกรณ์สั่งทำพิเศษ หรือมีลักษณะสมัยใหม่ แต่ใช้วัสดุอุปกรณ์ดั้งเดิมมาสร้างนั้น จัดเป็น *แบบประยุกต์*

วัสดุที่ใช้ ได้จำแนกรายละเอียดตามส่วนประกอบของตัวบ้าน คือ หลังคา ผนัง พื้น ประตู หน้าต่าง และ โครงสร้างหลักของอาคาร โดยจำแนกชนิดของวัสดุที่มีการนำมาใช้ในแต่ละรายการให้เห็นประเด็นสำคัญอย่างคร่าว ๆ ว่า เป็นวัสดุพื้นฐานที่มีอยู่ในท้องถิ่นเอง หรือ เป็นวัสดุทั่วไปที่ต้องซื้อจากร้านค้า หรือ เป็นวัสดุชนิดที่ต้องมีการสั่งทำพิเศษ พร้อมกับมีส่วนเพิ่มเติมของที่อยู่อาศัยที่ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของตัวบ้าน คือ รั้วบ้าน ซึ่งได้จำแนกชนิดของวัสดุครอบคลุมถึงวัสดุตามธรรมชาติ คือ แนนพุ่มไม้ และกรณีไม่มีการทำรั้วด้วย

ผังบริเวณและพื้นที่ ใต้จำแนกออกเป็น ผังบริเวณแบบบ้านเดี่ยวที่มีบริเวณโดยรอบ และ บ้านแถว ซึ่งสร้างเรียงติดกัน ไม่มีบริเวณด้านข้างระหว่างบ้านที่ต่อกัน โดยมีระบุ ระยะถอยร่นจากถนนถึงตัวบ้าน กับ ทั้งประมาณขนาดที่ดินเป็นตารางวา และขนาดพื้นที่ของตัวบ้านเป็นตารางเมตร พร้อมจำนวนชั้นของบ้านด้วย

การใช้สอยเนื้อที่ภายในบ้าน และ การใช้สอยเนื้อที่ภายนอก รอบๆ บ้าน ใต้จำแนกออกเป็นลักษณะของการ ใช้เฉพาะการพักอาศัย และ ใช้ประโยชน์อื่นๆ นอกจากการพักอาศัย เช่น การใช้ดำเนินกิจการร้านค้า การใช้ทำงานอุตสาหกรรมในครัวเรือน สำหรับการใช้อายุเนื้อที่ภายในบ้าน ส่วนการใช้สอยเนื้อที่ภายนอก รอบๆ บ้าน จำแนกการปล่อยทิ้งว่างไว้ไม่ได้ใช้ กับ การใช้ประโยชน์ต่าง ๆ โดยระบุรายการ ว่าเป็น การใช้ที่เกี่ยวข้องกับอาชีพโดยตรง เช่น ดำเนินงานกิจการค้าขาย ปลูกพืชทำการเกษตร ใช้เลี้ยงสัตว์เพื่อขาย หรือ เกี่ยวข้องกับอาชีพในทางอ้อม เช่น ใช้เก็บรักษาผลผลิตสินค้า ใช้เก็บรักษาอุปกรณ์เครื่องมือประกอบอาชีพ หรือไม่เกี่ยวข้องกับอาชีพแต่เกี่ยวกับการดำรงชีวิต เช่น ใช้ปลูกพืชผักสวนครัว ใช้กักเก็บน้ำสำหรับอุปโภค บริโภค และ การใช้ประโยชน์อื่น ๆ เช่น ใช้จุดเก็บรถยนต์ ยานพาหนะ เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 3

เป็นการสำรวจและรวบรวมข้อมูลปัจจัยทางด้านสังคม ของผู้อยู่อาศัยในครัวเรือน โดยการออกแบบ สอบถามผู้ครอบครองที่อยู่อาศัยแต่ละครัวเรือน ถึงตัวแปรที่ศึกษาอันเกี่ยวข้องกับ สถานภาพ บทบาท และ ค่านิยม โดยก่อนที่จะสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้พยายามกำหนดกรอบการวิจัยให้ชัดเจน เพื่อใช้กรอบ การวิจัยในการควบคุมทิศทาง ขอบเขตในการวิจัย และสร้างลำดับประเด็นที่ใช้ในแบบสอบถาม เป็นเครื่องมือ อันที่สองและสาม ที่ใช้ในการวิจัย ดังที่แสดงในหน้าถัดไป

ครั้งแรกที่ทำการสร้างเครื่องมือ ที่จะใช้เก็บข้อมูลทางด้านสังคมนี้ ตั้งใจจะใช้วิธีการ สัมภาษณ์ ด้วย แบบสอบถามและพูดคุยซักถามข้อมูลโดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม แต่ได้ประเมินว่าจะทำให้ไม่สามารถเก็บ ตัวอย่างได้ครอบคลุม ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ภายในเวลาที่กำหนด จึงได้เปลี่ยนมาใช้วิธี แจกแบบ สอบถาม ประชากรทั้งหมด เป็นคำถามที่มีทั้งปลายปิดและปลายเปิดให้ตอบกลับมา โดยมีประธานองค์การบริหารส่วนตำบล และ กรรมการหมู่บ้าน ช่วยประสานงานชี้แจงทำความเข้าใจรายละเอียด และติดตาม แบบ สอบถามกลับคืนหลังจากที่ได้แจกแบบสอบถามออกไปแล้ว และ เมื่อได้ข้อมูลกลับมาทำการวิเคราะห์ ก็ได้รับ คำแนะนำจากอาจารย์ที่ได้ปรึกษา ให้ เลือกตัวอย่างประชากรที่เกี่ยวข้องในประเด็นสำคัญของการวิจัย ขึ้นมา สัมภาษณ์เพิ่มเติม ประกอบในเนื้อหาที่นำมาวิเคราะห์

การศึกษาวิจัยนี้ มีประชากร คือ หน่วยครัวเรือน ซึ่งมีจำนวนประมาณ 160 หลังคาเรือน เห็นว่าจะ สามารถทำการศึกษาให้ครอบคลุมได้ด้วยแบบสอบถามดังกล่าว โดยไม่ต้องมีการสุ่มตัวอย่าง จึงได้กระจาย แบบสอบถามให้กับทุกบ้าน เรียงตามบ้านเลขที่ โดยมุ่งถึง ตัวเจ้าของบ้าน ที่อาศัยอยู่ในบ้านนั้น หรือ ผู้ครอบ ครองที่อยู่อาศัย ที่เสมือนเป็นตัวแทนเจ้าของบ้าน เป็นผู้ตอบคำถามในแบบสอบถาม

แบบสอบถามที่สร้างขึ้นจากตัวแปรต่างๆ ที่กำหนดขึ้นมาในกรอบการวิจัย

ได้แบ่งออกเป็น 3 ตอน

แบบสอบถามตอนที่ 1 เกี่ยวกับ ข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถามและที่อยู่อาศัยที่เปลี่ยนแปลงไป ประกอบด้วยตัวแปร 3 ตัว คือ

1. สถานะของการครอบครอง

เป็นตัวแปรที่แบ่งสถานะของผู้ครอบครองใน 3 ลักษณะ คือ

- การเป็นเจ้าของเอง
- การเป็นผู้เช่าอาศัย
- การเป็นผู้อาศัยโดยไม่เสียค่าเช่า

2. พื้นฐานและการโยกย้ายของผู้ครอบครอง

ประกอบด้วย 3 ตัวแปรย่อย คือ

- 1) ภูมิลำเนาเดิม
- 2) การโยกย้าย
- 3) ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ที่นี้

3. การก่อสร้างปรับปรุงบ้าน

ซึ่งเกี่ยวข้องกับ ระบบการก่อสร้าง ที่ต้องการจะทราบว่าการก่อสร้างปรับปรุงบ้าน ที่ผ่านมานั้นอยู่ในระบบการก่อสร้างแบบใด คือ

- สร้างเองโดยใช้แรงงานคน / เพื่อนบ้านช่วยทำ
- สร้างโดยว่าจ้างผู้รับเหมาก่อสร้างมาดำเนินการให้
- สร้างโดยว่าจ้างช่าง / แรงงานท้องถิ่นในหมู่บ้าน
- สร้างโดยว่าจ้างช่าง / แรงงานจากภายนอกท้องถิ่น

แบบสอบถามตอนที่ 2 เกี่ยวกับ ข้อมูลผู้อยู่อาศัยในบ้าน และการเปลี่ยนแปลงของครอบครัว ประกอบด้วยตัวแปรหลัก 4 ตัว

1. จำนวนผู้อยู่อาศัยในบ้านทั้งหมด

2. สถานภาพของผู้อยู่อาศัยในบ้านแต่ละคน

คือ ฐานความสัมพันธ์ของผู้อยู่อาศัยในบ้านกับเจ้าของบ้าน หรือผู้ครอบครอง เป็น ตัวกำหนดบทบาทความสำคัญ ของผู้เกี่ยวข้องที่อาศัยอยู่ในบ้านนั้น

3. อาชีพของผู้อยู่อาศัยในบ้านแต่ละคน

เป็นตัวกำหนดบทบาทของผู้อยู่อาศัยในบ้านทั้งหมดที่มีต่อการใช้สอยบริเวณที่ผู้อยู่อาศัย

ซึ่งให้ความสำคัญกับทั้ง อาชีพหลักและอาชีพรอง โดยใช้คำถามปลายเปิด

4. รายได้ของครอบครัวโดยรวม

ซึ่งสอบถามในลักษณะปลายเปิด ต้องการจะทราบเพียงแค่ว่ารายได้รวมนั้น พอใช้สอย หรือไม่พอใช้ สำหรับนำไปใช้เป็นตัวแปรคู่ในการวิเคราะห์ข้อมูล

และ มีตัวแปรที่ใช้ในการเปรียบเทียบซึ่งถึงการเปลี่ยนแปลง 3 ตัว คือ

- 1) ระยะเวลาที่ทำการประกอบอาชีพมาแล้ว
- 2) การเปลี่ยนแปลงของรายได้ในครอบครัว
- 3) การเปลี่ยนแปลงของผู้อยู่อาศัยในบ้าน

แบบสอบถามตอนที่ 3 เกี่ยวกับ ความคิดเห็นต่อที่อยู่อาศัยของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็น เรื่องของทัศนคติ ความพอใจ ที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ คือ

- รูปแบบลักษณะของบ้าน
- วัสดุที่ใช้สร้างบ้าน
- พื้นที่บริเวณบ้าน

กับ ความเกี่ยวข้องและความเหมาะสมในการใช้สอยพื้นที่บริเวณบ้านที่อยู่อาศัย ที่จะนำไปสู่ ความคิดในการย้ายบ้าน หรือ การสร้างบ้านใหม่

และ คำนิยมในการที่จะสร้างบ้าน หรือ เปลี่ยนแปลงปรับปรุงที่อยู่อาศัย ว่า จะดำเนินการเอง หรือ ให้ผู้รับเหมามาดำเนินการ จะจ้างแรงงาน/ช่าง ที่มีอยู่ในหมู่บ้าน หรือ จ้างจากภายนอก

ตัวแปรต่าง ๆ เหล่านี้ และประเด็นสำคัญที่ต้องการทราบได้ถูกนำมาสร้างเป็นแบบสอบถาม โดยคำนึงถึง หลักในการสร้างแบบสอบถาม² 8 ข้อ ดังนี้

1. เป็นคำถามที่ผู้ตอบตอบได้
2. ใช้ภาษาที่ผู้ตอบเข้าใจได้โดยง่าย
3. กำหนดตัวเลือกที่เป็นคำตอบไว้ล่วงหน้า
4. เลี่ยงคำถามที่วัดความรู้สึก
5. คำถามมุ่งที่ประเด็นเดียว
6. คำพุ่มเฟือยไม่ควรมี
7. แบบสอบถามต้องไม่ยาว
8. เริ่มด้วยคำถามที่ง่ายต่อการตอบ

² อุทุมพร (ทองอุไทย) จามรบาน , แบบสอบถาม : การสร้างและการใช้ (กทม : คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ,2530) หน้า 27

ในการสร้างแบบสอบถาม ได้คำนึงถึง ความถูกต้องในการทดสอบ และความเชื่อถือได้ ของแบบสอบถาม³ โดยได้พิจารณาถึง ประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ความถูกต้องที่เกี่ยวกับมาตรฐาน (Criterion - related Validity)

อันเป็นการหาความสัมพันธ์ระหว่างมาตรวัดที่สร้างขึ้น กับมาตรฐานเกี่ยวกับสิ่งที่ถูกวัด ซึ่งจะต้องใช้ตัวแบบมาตรฐาน ที่จะนำมาชี้วัดผลที่เกิดขึ้น ซึ่งในการวิจัยนี้ ไม่มีตัวแบบมาตรฐานที่จะนำมาใช้ในการเปรียบเทียบ จึงไม่สามารถนำความถูกต้องที่เกี่ยวกับมาตรฐานนี้มาใช้ตรวจสอบได้

ความถูกต้องในเนื้อหา (Content Validity)

คือความครอบคลุมในเรื่องที่เป็นเนื้อหาของสิ่งที่ต้องการวัด ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการระบุเนื้อหาที่เกี่ยวข้องลงในกรอบการวิจัย ซึ่งเป็นตัวแทนของเนื้อหาแต่ละด้าน ที่ได้นำมาจัดระเบียบในรูปแบบที่มีความชัดเจน แต่การที่จะทำให้สมบูรณ์เป็นเรื่องยากอย่างยิ่ง แต่ได้พยายามโดยให้ครอบคลุมเนื้อหาในวัตถุประสงค์

ความถูกต้องในตัวสร้าง (Construct Validity)

เป็นการเชื่อมโยงแนวความคิดและทฤษฎี เข้ากับ ตัวสร้างการวัด ซึ่งได้นำมาใช้ใน การลำดับประเด็นที่สำคัญและเกี่ยวข้องในการสร้างแบบสอบถามในการวิจัยนี้ โดยการอิงกับแนวความคิดและทฤษฎีในการกำหนดประเด็นคำถามและการเรียงลำดับประเด็น จัดแบบสอบถามเป็น 3 ตอน และแจกแจงคำถาม ดังที่ได้กล่าวถึงในขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

สำหรับการตรวจสอบความเชื่อถือได้ หรือความเที่ยง (Reliability) ของแบบสอบถามนี้ ได้ใช้การพิจารณาความสอดคล้องภายใน ระหว่างรายการ โดยมีคำถามบางข้อสัมพันธ์กัน เช่น การลำดับเหตุการณ์ ปี พ.ศ. เป็นตัวคิดครองเอาค่าตอบ ของแบบสอบถามชุดที่มีความชัดเจน ออกไปจาก ชุดข้อมูล ที่จะนำมาวิเคราะห์ โดยชี้ความผิดพลาดที่ข้อมูลมีความชัดเจนในตัวเอง เป็นข้อมูลชุดที่บกพร่องขาดความน่าเชื่อถือ

เมื่อสร้างแบบสอบถามเสร็จแล้ว ได้นำไปทดสอบโดยปรึกษาผู้เชี่ยวชาญ และทดลองใช้ กับ กลุ่มตัวอย่าง 3 ราย มีข้อบกพร่องที่จะต้องแก้ไขบางประการ คือ คำบางคำไม่สามารถสื่อความหมาย เช่น คำว่า “ตัวบุคคลที่เปลี่ยนแปลง” ไม่สามารถโยงไปถึง “บุคคลผู้อยู่อาศัยในบ้าน ที่มีการโยกย้าย เปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นหรือลดลง” คำถามบางข้อ ที่เป็นคำถามปลายเปิด เป็นคำถามที่ตอบยากมาก เช่น การถามว่า “ ที่ท่านพึงพอใจบ้านหลังนี้ ท่านชอบส่วนใดของบ้าน” จึงได้นำกลับมาปรับปรุงโดยมีคำตอบให้เลือก และมีข้อที่ให้ระบุเองได้ด้วย ได้ทำการปรับปรุง 2 ครั้ง ก่อนที่จะนำไปใช้จริง

³ สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, การสร้างมาตรวัดในการวิจัยทางสังคมศาสตร์ (กทม : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ , 2534) หน้า 120

การสัมภาษณ์ผู้ครอบครองที่อยู่อาศัยเพิ่มเติม
 เพื่อให้มีความชัดเจนลึกซึ้งถึงทัศนคติและค่านิยม ในความพึงพอใจที่มี
 เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของที่อยู่อาศัยที่เกิดขึ้นและเหตุที่ทำให้เกิดสิ่งที่ดี-สิ่งที่ไม่ดีของที่อยู่อาศัยนั้น

ได้เริ่มต้นตั้งคำถามที่เป็นประเด็นในการหาคำตอบ 8 ข้อ ดังต่อไปนี้คือ

- 1 ความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างไร ?
- 2 ทำไมชาวบ้าน (เจ้าของบ้าน-ผู้ครอบครองบ้าน) จึงเปลี่ยน ?
- 3 ทำไมสร้างเป็นแบบตึก (คอนกรีตพื้นติดดิน) แทนที่จะเป็นแบบเดิม (ไม้ยกพื้นสูง) ?
- 4 ได้ความคิดหรือรูปแบบบ้านใหม่มาจากไหน ?
- 5 บ้านใหม่ อยู่สบายกว่า บ้านเก่า หรือไม่ ?
- 6 ดีกว่า ตรงไหน ?
 แย่กว่า ตรงไหน ?
- 7 พอใจของใหม่ กว่าเก่า อย่างไร ?
- 8 มีวิธีดำเนินการหรือส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลง ให้ได้ตามที่ตนต้องการอย่างไร ?

แล้วได้จัดให้เป็นหมวดความ เหตุ-ผล และ สิ่งที่เกิดขึ้น - สิ่งที่น่าพอใจ ดังนี้คือ

- “ผลที่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้น” คือ คำถามว่า ... การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างไร ,
- “เหตุ ที่ทำให้เกิดขึ้น” คือ คำถามว่า ทำไมจึงเปลี่ยนแปลง , ความจำเป็นจะต้องเปลี่ยนแปลงคืออะไร
- “ผลที่เป็นสิ่งที่พึงพอใจ” คือ คำถามว่า บ้านใหม่ อยู่สบายกว่าบ้านเก่าหรือไม่ , สิ่งที่ดีกว่าเดิมมีอะไรบ้าง
- “เหตุ ที่ทำให้พึงพอใจ” คือ คำถามว่า ได้ความคิดหรือรูปแบบบ้านใหม่มาจากไหน ฯลฯ.

เพื่อที่จะได้ตั้งคำถามเพิ่มเติมและปรับเปลี่ยนให้มีความยืดหยุ่นขึ้นในการสัมภาษณ์
 อยู่ในขอบเขตของเนื้อหาโดยไม่หลงประเด็น แม้จะต้องซักไซ้ไล่เรียงหรือพูดคุยนอกเรื่องด้วยความจำเป็นที่
 หลีกเลียงไม่ได้ในการสนทนาด้วยการไม่ละสายละลวงความสนใจ ตรงๆ และ สร้างความไว้วางใจเป็นกันเอง
 ให้เกิดขึ้น เพื่อ ผู้ถูกสัมภาษณ์จะได้ตอบคำถามที่ปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมอย่างเต็มใจ และ ตรงกับความจริง
 แม้ว่าบางคำตอบเป็นเรื่องทางนามธรรม เกี่ยวข้องกับอารมณ์ความรู้สึก มากกว่าที่จะเป็น เหตุผลล้วนๆ

คำถามเพิ่มเติมและการปรับเปลี่ยนคำถามให้เหมาะสมกับสถานการณ์โดยไม่หลงประเด็นนี้
 ได้ปรับปรุงเตรียมการไว้ล่วงหน้าโดยแยกย่อยออกเป็น แบบสอบถาม 24 ข้อ แสดงอยู่ในภาคผนวก ข.

ในการสัมภาษณ์เพิ่มเติมเฉพาะประเด็นทางด้านทัศนคติและค่านิยม เพื่อที่จะสร้างความเที่ยงตรงภายใน ของตัวงานวิจัย⁴ ได้พิจารณาถึงประเด็นต่างๆ ดังนี้ คือ

Phenomenological Validity

เกิดจากการที่ผู้ถูกวิจัยรู้สึกคุ้นเคยกับผู้วิจัย จนมีพฤติกรรมที่เป็นธรรมชาติ โดยที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เตรียมการวิจัยและทำความคุ้นเคยกับประชากรในชุมชนหมู่บ้าน ตั้งแต่ก่อนสำรวจสภาพทั่วไปและสำรวจที่อยู่อาศัยทางกายภาพเป็นรายหลังคาเรือน ทั้งหมดรวม 8-9 ครั้ง ก่อนที่จะไปสัมภาษณ์

Ecological Validity

เกิดจากการทำวิจัยในสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ โดยที่ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์ตัวอย่างที่บ้านของผู้ถูกวิจัย ในสภาพทั่วไปอย่างไม่เป็นทางการ

Contextual Validity

เกิดจากการวิจัยที่ศึกษาปรากฏการณ์ หรือพฤติกรรมที่เป็นปกติธรรมดา โดยที่ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์ ในสภาพปกติที่ไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงหรือการเตรียมตัว ของ ผู้ถูกวิจัย เป็นพิเศษใดๆ

⁴ สุภางค์ จันทวานิช, *วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ* (กทม : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2537) หน้า 177